

УДК 334.012.64
© 2010**Л.М. ВАСІЛЬЄВА,**
кандидат економічних наук**ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Узагальнено теоретичні розробки зарубіжних і вітчизняних науковців щодо сутності підприємництва, його місця та ролі в господарській діяльності. Представлено трактування поняття “підприємництво”. Доповнено етапи розвитку теорії підприємництва.

Підприємництво як інституційний сектор економіки давно стало домінуючим за кількістю та обсягами виробництва у провідних країнах світу, забезпечуючи гнучкість і стійкість економічної системи, наближаючи її до потреб конкретних споживачів, а водночас – виконуючи важливу соціальну роль надання робочих місць і забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення. Питання підприємництва завжди були в центрі уваги досліджень науковців, а з початком економічних реформ в Україні підприємництву відведено майже головне місце в працях вітчизняних учених З.С. Варналія [4], В.А. Кредісова [5], М.Й. Маліка [8], П.М. Макаренка [7], В. Сизоненка [9], О.Г. Шпикуляка [8] та ін. Сьогодні у світі не існує загальноприйнятого визначення підприємництва, незважаючи на значні теоретичні розробки в цій області, цільної теорії поки не створено, що й зумовило вибір об'єкта дослідження. Отже, у роботі ставиться **мета** розглянути і надати трактування поняттю та сутності підприємництва, доповнити етапи розвитку теорії підприємництва.

В умовах ринкової економіки провідною формою господарювання, звісно, є підприємництво. З'ясування сутності підприємництва набуває особливого відтінку в умовах ринкового трансформування. Адже, на думку багатьох дослідників, підприємництво виступає атрибутивною ознакою будь-якої економічної системи, що базується на ринкових принципах [3, 4].

Вичерпне універсальне визначення поняття “підприємництво” відсутнє. У більшості літературних джерел цей термін трактується як ініціативна, самостійна діяльність фізичних і юридичних осіб, спрямована на одержання прибутку чи доходу [7].

Багато видатних зарубіжних учених у своїх дослідженнях з'ясовували сутність підприємництва і підприємця, але в науковій літературі й дотепер немає єдиного її визначення. Це пояснюється тим, що представники різних галузей знань (економісти, філософи, соціологи та ін.) по-різному трактують зміст цього терміну.

Проте ці поняття використовувалися ще за античних часів. Наприклад, у римському праві підприємництво розглядалося як заняття, справа, діяльність, особлива комерційна, а підприємець – як орендар, людина, яка веде суспільне будівництво.

В Європі в XVI–XVII ст. цей термін пов'язували з державним підрядом в області військових замовлень або в будівництві фортифікаційних споруд. Уперше в економічній літературі термін “підприємець” (фр. *entrepreneur*) з'явився у Всесвітньому словнику комерції, виданому в Парижі в 1923 р., де вказувалося, що підприємець – це особа, яка бере на себе зобов'язання з виробництва або будівництва об'єкта.

Обговорюючи цю тему, підприємництво необхідно уявляти як економічну діяльність і підприємництво у власному розумінні цього слова. Перша виникла з появою людини, коли полювання, землеробство, ремесло були формами економічної діяльності, характерними для різних історичних епох. Підприємництво виникло на певному етапі розвитку суспільства і пов'язано з певним типом економічної системи [1].

В економічній, філософській та інших видах літератури можна знайти різні точки зору на сутність цього поняття. Наприклад, американський вчений професор Роберт Хизріч дає найкоротше визначення сутності підприємництва. Він розглядає його як “...процес створен-

ня чогось нового, що має вартість, а підприємця – як людину, яка витрачає на це необхідний час і сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний і соціальний ризик, одержуючи в нагороду гроші і задоволення досягнутим ... життя людини, яка вирішує розпочати власну справу, повна надій, розчарувань, занепокоєнь і наполегливої праці” [10].

Американські вчені визначають “підприємництво” як вид діяльності громадян, спрямований на організацію і здійснення сміливих, важливих і важких проєктів, ризиковану справу, здійснювану добровільно громадянами на свій ризик і під свою відповідальність. У західних країнах підприємництво сьогодні характеризується як особливий, новаторський, антибюрократичний стиль господарювання, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації, уміння привертати і використовувати для вирішення поставленої задачі ресурси з найрізноманітніших джерел [6].

Економічна діяльність, здійснювана приватними особами або підприємствами самостійно, спрямована на отримання прибутку шляхом виробництва і реалізації продукції, виконання робіт і послуг, є підприємництвом. А власник капіталу, який знаходиться в обороті і приносить дохід, – це підприємець. Ним може бути ділова людина, у підпорядкуванні якої жодної людини немає, або крупний власник, який не обіймає постійної посади в підприємстві, не є власником його акцій, але може входити до складу його правління. Проте щоб стати підприємцем, не обов'язково бути власником коштів. Використовуючи різні види інвестування, включаючи кредити та інші позикові кошти, можна створювати конкурентну продукцію, що має попит.

Підприємницька справа – це специфічна діяльність, тісно пов'язана із заповзятливістю, тобто з особливими рисами окремих осіб – ділових людей. Підприємця характеризує сукупність різноманітних ознак, таких як уміння ризикувати, здатність поєднувати у часі виникнення ідеї з безпосередньою реальною дією з її здійснення, виняткова працездатність і т.д. Уміння приймати рішення і ризикувати під час реалізації бізнес-ідей або проєктів називається підприємницькою здатністю, під

якою мається на увазі особливий чинник діяльності, що сполучає в процесі її здійснення всю решту чинників в єдину систему.

Учені М.Й. Малік та О.Г. Шпикуляк визначають підприємництво як самостійну ініціативну діяльність, спрямовану на одержання прибутку. Соціально-економічне значення підприємницької діяльності базується на необхідності всебічного задоволення потреб суспільства [8].

Не менш цікава точка зору В. Сизоненка про сутність і поняття підприємництва, під яким він розуміє розвиток інноваційної ідеї в процесі самоорганізації та саморозвитку підприємства у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем його функціонування [9]. На думку А.В. Бусигина, підприємництво є мистецтво ведення ділової активності, є передусім розумовий процес, який реалізується у формі ділового проєктування. У професійному значенні, вважає дослідник, підприємництво потрібно розглядати як уміння організувати власний бізнес і достатньо успішно здійснювати функції, пов'язані з веденням власної справи [2].

Відповідно до Закону України, підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними або юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому законодавством.

Упродовж останніх століть в економічній думці активно розроблялася теорія підприємництва. Головним напрямом економічної теорії і практики в XV–XVII ст. був меркантилізм. Початком всякого підприємництва, стверджують його представники, є гроші, які перетворюються на грошовий капітал, коли власник наймає на них робітників, купує товари для обробки або перепродажу. Із розвитком економіки меркантилістів усе більше стала цікавити особа промисловця. Ідеолог і практик французького меркантилізму Ж.Б. Кольбер вважав, що функції промисловця полягають у збільшенні вкладень у власні підприємства, застосуванні нових технічних прийомів і засобів, у забезпеченні зниження цін, розши-

Поняття “підприємець”, залежно від виконуваних ним функцій

Функція підприємця	Представники економічних теорій і шкіл
Фінансист (творець, постачальник капіталу)	Класики політичної економіки: Ф. Кене, А. Сміт
Організатор виробництва (може не володіти правами власності)	Ж.Б. Сей, Дж.С. Милль
Несення тягаря відповідальності, ризику і невизначеності в процесі господарської діяльності	Р. Кантільон, Дж. Тюнен, Д. де Тресі, Г. Мангольт, Ф. Найт
Вибір між контрактними відносинами вільного ринку і організацією фірми в цілях економії трансакційних витрат	Інституційна економічна теорія: Р.Коуз, О. Уільямсон
Інноваційний, ліберальний характер підприємництва, створення нових ринкових можливостей	Л. Мізес, Ф. Хайек, Г. Шмоллер, Ф. Тоссиг, Й. Шумпетер, П. Друкер

ренні ринків збуту, збільшенні виробництва і поліпшенні якості продукції.

Можна виділити, принаймні, п’ять визначень “підприємця” залежно від тих функцій, які він виконує (таблиця).

В історії розвитку теорії підприємництва виділяють три основних етапи, що розрізняються ступенем наукового осмислення найважливіших аспектів практики підприємницької діяльності в конкретних історичних умовах (рисунок):

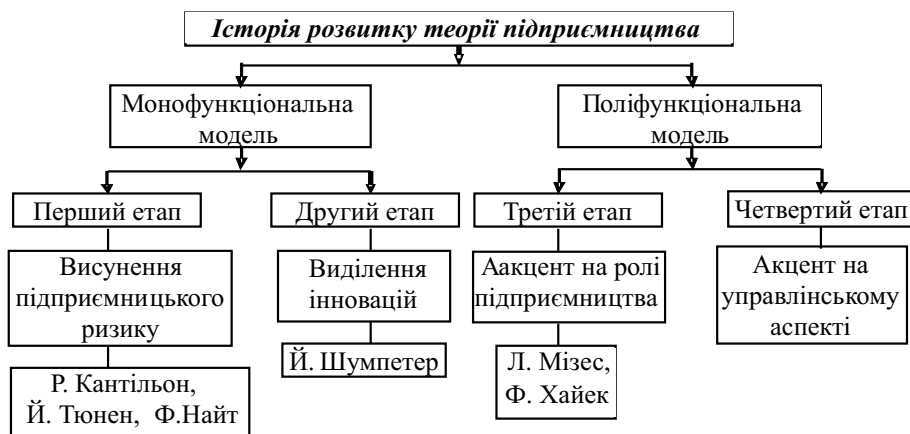
- висунення підприємницького ризику як основної характеристики цієї сфери діяльності (епоха первинного накопичення капі-

талу – основоположник Р. Кантільон і його послідовники Й. Тюнен, Ф. Найт);

- виділення інноваційності як основної відмінної риси підприємництва (основоположник Й. Шумпетер);

- акцент на ролі підприємництва як регулювального початку, що врівноважує економічну систему (розвиток теоретичних ідей Й. Шумпетера неоявстрійською школою економічного аналізу – Л. Мізес і Ф. Хайек).

Перші два напрями засновані на багатифункціональності підприємницької ролі, звідси односторонність у тлумаченні проблем підприємництва. Третій напрям



Етапи розвитку теорії підприємництва

базується на багатофункціональній моделі підприємництва.

На нашу думку, сьогодні можна виділити четвертий (сучасний) напрям розвитку теорії

підприємництва, пов'язаний з перенесенням акценту на управлінський аспект в аналізі дій підприємця, а отже, на міждисциплінарний рівень аналізу проблем підприємництва.

Висновки

1. Сутність підприємництва і його роль у розвитку національної економіки на різних етапах розвитку суспільства змінювалися відповідно до пануючих виробничих відносин, стану економіки, політичного устрою і т.д. При цьому суб'єктом підприємницької діяльності була людина, яка за своєю ініціативою самостійно шукала і реалізовувала нові можливості для виробництва нових товарів і послуг.

2. Для розвитку підприємництва потрібно враховувати тимчасові і регіональні особливості середовища, в якому воно перебуває, і надавати рекомендації, що забезпечують якнайкращі можливості розбудови і використання підприємницького потенціалу особистості. Форми застосу-

вання його можуть бути різноманітними: індивідуальне підприємництво, партнерське і в рамках підприємств. Важливо тільки те, щоб вони створювали умови для творчості індивідуума, носія і реалізатора підприємницької ідеї. На нашу думку, необхідно опрацьовувати проблему вибору найдоцільніших шляхів і методів розвитку підприємництва, що враховують особливості зовнішніх умов та існуючу реальність економічного розвитку.

3. Підприємництво можна визначити як господарську діяльність суб'єктів, яка є цілеспрямованою, ініціативною і такою, що ставить за мету одержати прибуток в межах закону на основі поєднання особистої вигоди зі суспільною корисністю.

Бібліографія

1. Блинов А.О. Малое предпринимательство : теория и практика / А.О. Блинов, И.Н. Шапкин. – М. : Изд.-торг. корпорация “Дашков и К”, 2003. – 356 с.

2. Бусыгин А.В. Предпринимательство. Основной курс : [учебник для вузов] / А.В. Бусыгин. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 608 с.

3. Воротина Л.І. Малий бізнес та підприємництво як засіб адаптації до ринкових форм господарювання / Л.І. Воротина. – К. : Знання, 1996. – 351 с.

4. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – К. : Знання, 2001. – 256 с.

5. Кредісов В.А. Підприємництво – вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою / В.А. Кредісов. – К. : Зна-

ння України, 2003. – 327 с.

6. Лапуста М.Г. Предпринимательство: учебное пособие / М.Г. Лапуста. – М. : ИНФРА, 2002. – 224 с.

7. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

8. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С.3–10.

9. Сизоненко В. Теорія підприємництва: здобутки і проблеми дослідження / В. Сизоненко // Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 45–51.

10. Хизрич Р. Предпринимательство / Р. Хизрич, М. Питере. – М., 1991. – 462 с.